

DISKUSIA / DISCUSSION

POPULARIZACE ARCHEOLOGIE JAKO KOMUNIKACE MEZI UNIVERZITOU A ŠIROKOU VĚŘEJNOSTÍ

Luboš Chroustovský*

* *Katedra archeologie, Fakulta filozofická, Západočeská univerzita v Plzni, Sedláčkova 15, 301 00 Plzeň, Česká republika, chrousto@kar.zcu.cz*

<https://doi.org/10.46283/musarch.2021.1.2.09>

1. Úvod

V současné společnosti hraje univerzita tři základní role (např. *Matějí a kol. 2009*, 15). V oblasti společenských a humanitních věd spočívá tradiční úloha v zajištění terciárního stupně vzdělávání, který zahrnuje pedagogické činnosti v rámci studijních programů (bakalářských, magisterských, doktorských, ale také např. stále oblíbenějších programů celoživotního vzdělávání). Propojení vzdělávání s oblastmi vývoje a výzkumu (případně další tvůrčích činností) spočívá v řešení výzkumných a rozvojových projektů, aplikacích teorie a metodologie v praxi, spolupráci s ostatními institucemi a podobně. Tzv. třetí role obecně podporuje péči o kulturní dědictví a jeho rozvoj, přičemž její dopady jsou očekávány také ve sféře ekonomické, a to na regionální, národní nebo mezinárodní úrovni (*Matějí a kol. 2009*, 15). Nové pojmové uchopení třetí role nepřináší jen nový název pro aktivity, jimž se univerzity již nějaký čas věnují, ale snad také jejich ocenění a určitou rovnoprávnost s oblastí vzdělávání, vývoje a výzkumu.

Cílem příspěvku je reflexe a zhodnocení potenciálu a praxe archeologického univerzitního pracoviště z hlediska popularizačních aktivit cílených na různé složky veřejnosti. Jako příklad slouží Katedra archeologie Západočeské univerzity v Plzni, jejíž popularizační aktivity zaznamenaly v posledních letech bouřlivý rozvoj a které dokládají značný potenciál zájmu široké veřejnosti o archeologii, a to na obecné i lokální úrovni.

Archeologie má z hlediska popularizace značnou výhodu, a tou je zájem veřejnosti o lidskou minulost (např. *Holtorf 2007; Chowaniec 2017*). Popularizace archeologie má i v ČR dlouhou tradici, přesto je potřeba zkoušet další cesty kontaktu mezi oborem a veřejností a reflektovat jejich účinnost a přínosy (např. *Tichý – Thér – Papineschi 2005; Neustupný 2013; Popelka 2013; Mikešová – Opatrná a kol. 2014; Pubačová 2018*). Specifikace možností kontaktu s veřejností je v tomto textu dále nastíněna a reflektována na příkladu konkrétního pracoviště, jak již bylo výše zmíněno, kterým je Katedra archeologie Fakulty filozofické Západočeské univerzity v Plzni (dále jen KAR). Západočeská univerzita charakterizuje třetí roli jako „přímé společenské a odborné působení“, které se samozřejmě prolíná se vzděláváním, spočívá ve spolupráci s aplikační sférou, ale zahrnuje také specifické popularizační aktivity (přednášky, diskuse, semináře, workshopy, letní školy, spolupráce s městem, krajem, ale i v mezinárodním měřítku; blíže *Duchek a kol. 2015*).

Katedra archeologie se do tohoto druhu aktivit zapojuje již od svých počátků, intenzita popularizačních aktivit však až do nedávné doby podléhala značným výkyvům a spoléhala především na úsilí jednotlivců. Již samotná realizace studijních programů může být vnímána jako popularizace oboru, tj. ve smyslu „vzdělávání na základě archeologie“ (*Neustupný 2005; 2013*). Snad nejvíce vystupuje aspekt popularizace (byť ne nutně záměrně) v předmětech určených

pro studenty jiných oborů či v rámci celoživotního vzdělávání (např. Univerzity třetího věku).¹ Vlastní výchova studentů k popularizaci je u nás, ve srovnání se specializovanými studijními programy v zahraničí, spíše marginální, ačkoliv příklady dobré praxe existují (např. *Tichý – Thér – Papineschi 2005; Popelka 2013*). Absenci speciálního kurzu na KAR lze cítit stále intenzivněji a daná problematika již prosakuje do diskusí nad strukturou a obsahem modernizovaných studijních programů. Možnosti se rozšiřují také spolu s intenzivnější spoluprací s dalšími subjekty – zejm. Historickým parkem Bärnau/Tachov (např. *Wolters 2016*) nebo místním spolkem Oživená (pre)historie, který rozvíjí experimentální a popularizační činnost zejména prostřednictvím archeologického skanzenu v areálu ZOO/BZ města Plzně (*Chroustovský – Karel – Trnka – Ventrubová 2017; Chroustovský – Nováková 2019*). Dosud se studenti archeologie v rámci výuky o samotné popularizaci dozvídají zpravidla ve spojení s příbuznými tématy,² ojedinele se též sami zaměřují na vztah s veřejností ve svých kvalifikačních pracích či podnikají stručné průzkumy veřejného mínění (např. *Bezděk 2004; Chroustovský – Janíček 2013; Moravec 2013; Kondelík 2014; Kožesníková 2014; Ježek 2017*).

Realizace aktivit směřujících k odborné, ale i neodborné a široké veřejnosti se chopili již v počátcích katedry na přelomu tisíciletí také sami studenti pořádáním veřejně přístupných přednášek zvaných odborníků v sále Západočeského muzea v Plzni. S určitým časovým odstupem pak studenti v roce 2010 iniciovali vznik studentské konference a nesou zásluhu za její pokračování. Také pracovníci katedry se samozřejmě podílejí na vztahu s veřejností pořádáním výstav, odborných přednášek, podporou studentských konferencí a redigováním sborníků z nich vzešlých, pořádáním konferencí přístupných zdarma i široké veřejnosti (např. v rámci rozvojových projektů Evropského sociálního fondu), nebo konferencí zaměřených na oblast veřejné archeologie (např. spolupřádání sedmého ročníku konference Archeologie a veřejnost v roce 2013 na zámku v Nečtiněch; *Bureš – Šmejda – Šmolíková eds. 2014*). Spolupráce vyučujících a studentů se dále prohloubila pořádáním akcí cílených na neodbornou širokou veřejnost (např. Dny vědy a techniky ZČU). Pravidelnost v pořádání těchto akcí však začíná až s rokem 2015, v souvislosti s Mezinárodním dnem archeologie (MDA). Následující rok již vzniká speciální sekce v rámci webových stránek.³ Další nová kapitola se otevírá roku 2017 spoluúčastí na řešení mezinárodního projektu ArchaeoCentrum Čechy – Bavorsko,⁴ avšak ta se jistě dočká publikace na jiném místě.

V současnosti lze rozlišit následující obecné cíle (ne)pravidelných popularizačních akcí:

- propagace studijních programů archeologie na všech základních stupních (bakalářský, magisterský a doktorský);
- prezentace univerzitního pracoviště, jeho specializace ve výuce i výzkumu a šíření dobrého jména Fakulty filozofické i celé ZČU;
- popularizace archeologie jako vědní disciplíny, včetně interdisciplinarit (představení výsledků nedestruktivních přístupů, experimentální činnosti, ukázky práce biologických antropologů, ukázky tradičního i moderního přístrojového vybavení);
- šíření povědomí o kulturním dědictví (včetně šíření zájmu o jeho ochranu) v rámci plzeňského regionu, ale také ČR i EU.

A taktéž lze rozlišit následující cílové skupiny:

- odborná veřejnost (v rámci archeologie, nebo blízkých oborů, případně oborů, které mohou vstoupit do bližšího kontaktu, např. technické, přírodovědné);
- amatérští zájemci o obor (možnost navázání spolupráce);
- (potenciální) uchazeči o studium (bakalářské, magisterské, doktorské, celoživotní);
- žáci základních a středních škol (jejichž učivo mohou poznatky současné archeologie nesmírně obohatit a učinit mnohem zajímavějším a praktičtějším, navíc se z nich mohou postupně rekrutovat skuteční zájemci o obor);
- široká veřejnost (lidé, kteří se ze zvědavosti zúčastní probíhající akce a mohou se stát příznivci poznávání a ochrany historického dědictví).

1 Tradičně jde např. o různé úvody do archeologie, přehledy archeologických objevů, ale také kurzy vyučované významnými badateli – např. archeologická teorie a metoda, krajinná archeologie, apod.

2 Např. v rámci výuky managementu archeologického dědictví (*Bureš 2014*, 6–9) nebo experimentální archeologie (např. *Tichý 2005*). Stručné nastínění role popularizace vědy ve společnosti se osvědčuje i v rámci výuky teorie oboru (i veřejná archeologie má své cíle, otázky a přístupy).

3 Viz webová stránka <https://kar.zcu.cz/proverejnost.php>. Ačkoli jsou zajímavé události pro veřejnost propagovány i na úrovni fakulty a univerzity, tato stránka je dostupná celoročně a lze ji kumulativně obohacovat o nové druhy akcí, fotodokumentaci apod., čímž se stává dostupnější a atraktivnější.

4 Ve spolupráci s Historickým parkem v Bärnau, Muzeem Českého lesa v Tachově, Západočeským muzeem v Plzni a Fakultou pedagogickou ZČU v Plzni, blíže viz www.archaeocentrum.eu.

2. Příležitostné akce pořádané Katedrou archeologie

2. 1. Odborné přednášky

Pracovníci (a také studenti) katedry samozřejmě přednášejí své odborné příspěvky samostatně nebo v rámci nejruznějších programů, cyklů a setkání, na něž mají přístup i zájemci z řad veřejnosti (např. Historická dílna Fakulty pedagogické, schůze České archeologické společnosti, Klubu Augusta Sedláčka, apod.). Avšak již v samotných počátcích katedry to byli především dobrovolníci z řad studentstva (např. tehdejší Archeologické společnosti při KAR), kteří zvali zajímavé odborníky k tematickým přednáškám určeným široké veřejnosti v sále Západočeského muzea. Na dlouhou dobu pak (domácí i zahraniční) hosté katedry přednášeli v prostorách učeben fakulty jen pro studenty (byť s různými mezioborovými přesahy). Od roku 2017 navazuje na systematické pořádání přednášek (ale též vycházek) pro veřejnost projekt ArchaeoCentrum Čechy-Bavorsko (viz výše).

2. 2. Výstavy

Tradiční formy popularizace zahrnují (muzejní) výstavy, nejlépe ve spojení s vědeckými projekty nebo konferencemi. Mezinárodní rozměr získala největší expozice, na které se pracovníci katedry podíleli v rámci projektu European Landscapes – Lety do minulosti: historie evropské krajiny a objevy z ptací perspektivy (říjen 2007 až leden 2008, ve spolupráci s Národním muzeem v Praze, Archeologickým ústavem AV ČR v Praze a English Heritage; *Gojda 2007*). Ve spolupráci se Západočeským muzeem byly pro odbornou i širokou veřejnost v Plzni uspořádány výstavy orientované na výsledky výzkumu zaniklých středověkých vesnic (Hledání zmizelého, září 2008 až leden 2009; *Dudková – Orna – Vařeka a kol. 2008*), nebo na dopady válečného konfliktu (Archeologie třicetileté války v západních Čechách, říjen 2016 až únor 2017) a ve spolupráci s Archeologickým ústavem AV ČR Praha a Studijní a vědeckou knihovnou Plzeňského kraje výstavy o letecké prospekci (Lety do minulosti, červenec až září 2016).

2. 3. Prezentace archeologie pro základní či střední školy

Příležitostně, především na základě osobních kontaktů a na přání zástupců konkrétní školy v Plzeňském kraji, pořádá katedra setkání s žáky formou povídání o minulosti a archeologii, včetně ukázek nálezů, dokumentačních metod a nejruznějších her (*obr. 1a*). Hry patří k nejoblíbenější části setkání, ale také dotek se skutečnými artefakty je pro děti ohromným zážitkem. Také jednoduché rukodělné aktivity jako např. tváření z keramické hmoty či měděného drátku jsou vděčnou náplní společných setkání a spolu s dalšími replikami (např. hudebních nástrojů) vtáhnou děti snadno do tvořivosti, jež je jim přirozená.⁵ V letošním roce došlo k prohloubení spolupráce s vybranými školami a kromě přednášek přibýly také prohlídky laboratoře KAR či exkurze pro střední školy do spráteného Historického parku v Bärnau (*obr. 1b*).

3. Pravidelné akce určené široké veřejnosti

3. 1. Den otevřených dveří Fakulty filozofické (leden)

V lednu se dveře otevírají uchazečům o studium na Katedře archeologie, kteří jsou seznámeni se základními informacemi o studiu ve všech studijních programech (bakalářských, magisterských i doktorských),⁶ ale navíc mohou položit vlastní dotazy zástupcům pracoviště (ptají se nezřídka i přítomní rodiče). Zájem o den otevřených dveří našťastí nepolevuje.

5 Určitou výzvou jsou děti s různým druhem postižení, avšak mini workshop Letní školy archeologie v laboratořích KAR v červenci 2018 prokázal, že i tyto děti se snadno zapojují do výtvarného či hudebního snažení, pokud cítí podporu a bezpečí.

6 Blíže viz <https://www.dodff.cz/>.

Obr. 1. A – jednoduchý hravý program je pro děti základních škol vítaným zpestřením výuky (foto Z. Netušilová, 2016). B – nevšední zážitek představuje opékání chleba v rámci exkurze pro střední školy v Historickém parku Bärnau/Tachov (foto: autor, 2019).

Fig. 1. A – the basic school children embrace an opportunity to engage in simple and playful education programmes (photo by Z. Netušilová, 2016). B – the grammar school students grill bread over a flame during the excursion to Historical park Bärnau/Tachov (photo by author, 2019).

3. 2. Plzeňské dvorky (květen)

Zpřístupnění známých i méně známých dvorků v historickém jádru města doprovázené zajímavým kulturním i soutěžním programem, který pořádá od roku 2016 Nadace 700 let města Plzně,⁷ se těší stále větší oblibě. Katedra archeologie ve spolupráci s Oddělením biologické antropologie⁸ prezentují své laboratoře přístupné ze dvorku Sedláčkova 38 (případně Veleslavínova 27), včetně ukávek zajímavého archeologického i kosterního materiálu, tradičních i moderních metod a přístrojů, kterými se odborně zpracovává, a výsledků, které jsou v současnosti k dispozici (*obr. 2, 3*). Akce probíhá v sobotu, má dobrou propagaci ze strany Nadace, která na dvorku pořádá koncerty a taneční vystoupení, a navštíví ji tak stovky lidí (např. dvorek a laboratoře navštívilo v roce 2017 cca 600 lidí).

3. 3. Dny vědy a techniky Západočeské univerzity v Plzni (září)

Katedra se příležitostně zúčastňuje známé interaktivní výstavy pořádané ZČU již od roku 2005 pod stany na náměstí Republiky a v ulicích v centru města.⁹ V roce 2009 prezentovala sekce Plzeňští archeologové v Iráku první českou výzkumnou expedici na území starověké Mezopotámie v centru i okolí metropole Arbíl v Kurdské autonomní oblasti (blíže k expedici *Nováček et al. 2008*). V roce 2013 bavila sekce Indiana Jones v Plzni děti a mládež na miniaturním archeologickém nalezišti i projekcí filmů s archeologickou tematikou. V následujícím roce 2014 již sekce Moderní Indiana Jones rozšířila nabídku i o možnosti vyzkoušet si některé moderní metody využívané v současné archeologii (fosfátová analýza, trojrozměrná dokumentace artefaktů i reliéfu) a prohlídku laboratoře. Výstava má velmi dobrou tradici i propagaci a navštíví ji tisíce lidí (včetně školních exkurzí). Ačkoli by se mohlo zdát, že archeologie působí v sousedství nejmodernějších technologií poněkud rozpačitě a nepatřičně, opak bývá pravdou. V roce 2017 jsme opustili snahy zapadnout mezi okolní stanoviště a prezentovat nejmodernější technologie využitelné v archeologii. Své štěstí jsme zkusili pod názvem Živá archeologie s ukázkami autentických nálezů, ale i experimentálně

⁷ Viz www.nadace700.cz a www.plzenskedvorky.cz.

⁸ V rámci Katedry antropologie FF ZČU, viz www.oba.zcu.cz.

⁹ Viz www.dnyvedy.zcu.cz.

Obr. 2. Archeologické nálezy (pravěkých artefaktů) lákají svou autenticitou v rámci akce Plzeňské dvorky (foto: M. Bartoš, 2017).

Fig. 2. (Prehistoric) archaeological finds attract attention by their authenticity during the ‘Action yards Pilsner’ (photo by M. Bartoš, 2017).

Obr. 3. Experimentálně vyrobené repliky (hudebních nástrojů) lákají svou celistvostí a interaktivitou. Plzeňské dvorky (foto: M. Bartoš, 2017).

Fig. 3. Experimental replicas (of music instruments) attract attention by their entirety and interactivity during the ‘Action yards Pilsner’ (photo by M. Bartoš, 2017).

Obr. 4. Dny vědy a techniky Západočeské univerzity patří v centru Plzně již k tradičním akcím. Archeologie vyniká svým důrazem na artefaktovou minulost. A – všechny generace návštěvníků bývají uchváceny možností umlít trochu mouky na rotačním mlýnku zapůjčeným spolkem Oživená (pre)historie (foto M. Bartoš, 2017). B – ti nejmenší oceňují zejména jim známé prostředí okořeněné exotickými nálezy a nářadím (foto M. Bartoš, 2017).

Fig. 4. The traditional ‘Days of Science and Technology’ held by the University of West Bohemia in the city centre. Archaeological presentation excels by emphasizing materiality of the past. A – the visitors of all ages enjoy wheat flour milling with a replica of ancient stone mill borrowed from the Revived Prehistory (photo by M. Bartoš, 2017). B – the smallest children appreciate the well-known sand-box which includes exotic things and tools (photo by M. Bartoš, 2017).

vyrobených replik a tato volba odlišnosti od okolních stanovišť se vyplatila (*obr. 4*). Ohlasy na místě bývají velmi povzbudivé.¹⁰

3. 4. Noc vědců (září)

Tato celorepubliková vědecko-popularizační akce se koná v ČR již od roku 2005.¹¹ V Plzni pořádá tuto akci národní koordinátor Techmania Science Center, o.p.s. ve svých prostorech v bývalých budovách společnosti Škoda. KAR se připojila k této akci v roce 2019, kdy se konala ve více než 100 městech. Ústřední motto „Šetrně k planetě“ se jeví jako více než příhodné pro prezentaci výzkumu minulosti, tradičních přírodních a snadno recyklovatelných materiálů, ale také dávných technologií, které se na první pohled jeví velmi jednoduše, ačkoliv ne vždy jsme schopni dosáhnout shodných výsledků jako naši předkové. V rámci prezentace *Minulost člověka a jeho vztah ke krajině a životnímu prostředí* byla prezentována vědecká činnost katedry, včetně ukázek zajímavých autentických nálezů i replik (*obr. 5*). Podobně jako Dny vědy a techniky také tato akce, byť zasazena ještě výrazněji do technického prostředí (moderního technicko-vědeckého parku) dokazuje, že zájem návštěvníků o minulé technologie neupadá. Naopak se zdá, že při pohledu na věci z blízké či dávné minulosti řada z nich ráda spočine, pookřeje a vyslechne také archeology. Na základě zájmu a ohlasů návštěvníků jsme rozhodnutí zvážit naši účast i v dalších ročnících, samozřejmě s ohledem na plánovaná témata.

3. 5. Mezinárodní den archeologie (říjen)

Zatímco ještě před několika málo lety by se leckdo při vyslovení tohoto pojmu spíše pousmál, v současnosti jde o největší archeologický svátek, nejen na našem území.¹² Katedra se do MDA zapojuje od roku 2015 pravidelně v obvyklém termínu (třetí říjnovou sobotu) ve spolupráci s Oddělením biologické antropologie v prostorách obou laboratoří v Sedláčkově 38.¹³ Celý program je rozdělen na několik stanovišť, která se mohou v jednotlivých ročnících měnit dle odborného a personálního obsazení (např. terénní práce, laboratorní konzervace a dokumentace nálezů, oddělení pravěku až moderních dějin, experi-

Obr. 5. Archeologická prezentace starých materiálů a technologií v rámci akce Noc vědců v Techmania Science Center v Plzni (foto autor, 2019).

Fig. 5. Archaeological presentation of ancient materials and technologies during the ‘Night of Scientist’ held in the Techmania Science Centre in Pilsen (photo by author, 2019).

Obr. 6. Mezinárodní den archeologie v laboratoři Oddělení biologické antropologie Katedry antropologie FF ZČU v Plzni v roce 2016 (foto KAR FF ZČU).

Fig. 6. The International Archaeology Day in the laboratory of the Department of Anthropology UWB in Pilsen in 2016 (photo by the Dept. of Archaeology, UWB).

¹⁰ Až na několik kverulantů, kteří se najdou vždy a všude. Některé školní exkurze v rámci korezování náměstím se v archeologickém stanu zdržely mnohem déle než je obvyklé, a to zejména na základě zájmu vyučujících, mezi kterými se ojediněle objevily též absolventky katedry.

¹¹ Blíže viz <https://nocvedcu.cz> či <https://techmania.cz/cs/projekty/noc-vedcu>.

¹² Mezinárodní den archeologie začíná v roce 2011 v USA (www.archaeological.org/archaeologyday), ale těší se stále větší oblibě i v řadě jiných zemí. V ČR se pravidelně slaví od roku 2014 (www.denarcheologie.cz) a setkává se s obrovským zájmem nejen ze strany archeologů (o čemž svědčí počet akcí), ale také návštěvníků.

¹³ Viz www.qap.cz/object/den-s-archeologii-v-plzni-oslavilo-pres-180-lidi-fotky-72646.

Obr. 7. Mezinárodní den archeologie v laboratoři Katedry archeologie FF ZČU v Plzni v roce 2015 (foto KAR FF ZČU).

Fig. 7. The International Archaeology Day in the laboratory of the Department of Archaeology UWB in Pilsen in 2015 (photo by the Dept. of Archaeology, UWB).

mentální archeologie a oddělení biologické antropologie), na kterých lze plnit dílčí úkoly v pracovních listech a na závěr získat drobnou odměnu. Kromě výkladu, informačních materiálů a videoprojekcí si mohou návštěvníci na vlastní kůži vyzkoušet jednoduché terénní i laboratorní práce (např. hledání detektorem kovů, zaměřování totální stanicí, odkrývání nálezů na simulovaném archeologickém nalezišti, prohlížení archeologických nálezů pod lupou, jejich kreslení a lepení). Obrovský úspěch mají vždy autentické nálezy, zejména díky své exotičnosti ve spojení se stářím (dataci je však potřeba sdělit, aby ohromení nad památkou dosáhlo patřičného rozsahu). V takovém případě vůbec nevadí, že se jedná třeba o pouhé fragmenty.¹⁴ Velké oblibě se těší také kontakt s autentickými lidskými kosterními ostatky a zájmovostmi s nimi spojenými (*obr. 6*). Na druhou stranu, experimentálně vyrobené repliky lákají svou celistvostí, rozmanitostí organických materiálů a hlavně možností je bezprostředně vyzkoušet. V tomto ohledu mají úspěch především repliky hudebních nástrojů, neboť umožňují vytvořit hluk, který mají děti v ohromné oblibě. MDA cílí zejména na rodiny s dětmi a k dispozici bývá také řada interaktivních her či možnost vytvořit vlastní jednoduchou repliku (např. drobný šperk z drátu, *obr. 7*). Společně s dobrou organizací a programem tvoří zaměření na rodiny s dětmi, ačkoliv u „dětských“ činností bývají občas přistíženi i dospělí, základ pozitivních ohlasů návštěvníků (např. *Chroustovský – Chlebištan 2016*). V posledních letech se k pořádání MDA v Plzni ve vzájemné kooperaci připojilo také Západočeské muzeum a spolek Oživená (pre)historie.

3. 6. Studentská mezinárodní vědecká konference (listopad)

Pomineme-li specializované vědecké konference, na které míří zainteresovaní odborníci (nezřídka členové určité organizace), mohou od roku 2010 zájemci z řad široké veřejnosti navštívit zdarma v prostorách Západočeského muzea každoroční listopadovou studentskou konferenci. Již řadu let má setkání mezinárodní přesah.¹⁵ Pořádání se od počátků věnují z vlastní iniciativy studenti. Kromě odborné náplně vztahující se k danému tématu, poskytuje setkání zejména prostor získávání a zlepšování prezentačních schopností začínajících badatelů. S potěšením lze konstatovat, že tento „výcvik“ zdárně pokračuje až k publikaci ve formě příspěvků ve sborníku z konference (např. *Křišťuf ed. 2010; 2012*), v časopise Acta Fakulty filozofické ZČU v Plzni (2011/4, 2017/1), Archeologie západních Čech (2016/11) a v rámci Supplement ČAS (*Sklenář ed. 2017*). Akce mívá dobrou propagaci v řadách odborníků a studentů a mezi návštěvníky lze shledat také (amatérské) regionální zájemce o archeologii. Do budoucna je pořádání plánováno ve spolupráci se studenty Přírodovědecké univerzity (WUELS) ve Vratislavi.

3. 7. Prezentace univerzitního studia archeologie v rámci středních škol (podzim)

Prezentace jsou určeny studentům posledních ročníků středních škol. Současná archeologie je postavena na interdisciplinární spolupráci, a proto je studium vhodné nejen pro humanitně, ale též přírodovědně či technicky zaměřené uchazeče. Kromě standardních informací o průběhu studia jsou zdůrazněny možnosti zahraničních mobilit

¹⁴ Ve světle zkušeností s tím, že většina návštěvníků není schopna přijmout fakt, že záhadný předmět, nad kterým zůstává jejich mysl stát, je skutečně stolička mamuta, se zmatení pojmů ohledně archeologických a paleontologických pramenů (tj. spojování archeologie s dinosaury všudypřítomně v průzkumech veřejného mínění, např. *Chroustovský – Janíček 2013*, s lit.), nejví jíz tak překvapivě.

¹⁵ Většina zahraničních studentů přijíždí ze Slovenska a Polska, ale příležitostně se účastní i kolegové z jiných zemí. V roce 2013 se toto setkání propojilo dokonce s největší oborovou konferencí v Evropě – Annual Meeting of European Association of Archaeologists (*Křišťuf – Novák – Táb – Vokounová Franzeová eds. 2014*), čímž získalo značný mezinárodní rozměr, ale přednášky se zároveň staly pro širokou veřejnost nedostupné.

(programy Erasmus+ či Inter), účast v rámci výzkumných projektů nebo zahraničních expedic a také perspektivy uplatnění absolventů v oblasti vědy a výzkumu, ochrany památek, popularizaci, státní správě a podobně. Prezentace bývá součástí výuky a trvá tedy 45 minut. Na základě zkušeností je třeba věnovat velkou pozornost zejm. domluvě konkrétních setkání. Daří se spolupráce na základě osobních kontaktů v Plzni i v kraji, avšak plošné oslovení škol formou dopisu či emailu nenachází relevantní odezvu. Tato aktivita může být klíčová pro získání nových talentů pro obor, zejména při současném výrazném poklesu uchazečů, ačkoliv potenciálních explicitních zájemců zaznamenáváme pouze minimální množství. Větší zájem jeví učitelé a rozhovory naznačují, že nejen z profesní koležičtí.

4. Prezentace a komunikace v době protiepidemických opatření

Plánování popularizačních akcí vzalo za své v březnu roku 2020, kdy mnohé státy přikročily k radikálnímu omezení (přeshraničního i vnitrostátního) pohybu a setkávání občanů v důsledku šíření nemoci COVID-19. Po většinu letního a v celém zimním semestru se univerzitní pracoviště snažila realizovat výuku pouze distančními způsoby a provádět terénní i laboratorní výzkum, avšak socializace studentů i akademiků a popularizace jednotlivých pracovišť živým kontaktem s veřejností značně trpí. Setkání na různých úrovních jsou rušena, oddalována či přesunuta do virtuálního prostoru.¹⁶ Z obvyklých akcí KAR proběhly pouze prezentace v rámci Dnů vědy a techniky ZČU v Plzni a Plzeňské dvorky (obojí v září 2020), či letní prezentace v rámci Dnů pravěkých technologií ve spolupráci s Oživenou (pre)historií v areálu ZOO a BZ města Plzně. Zatímco (doufejme, že jen dočasně) přicházíme o jednu z neefektivnějších metod komunikace a propagace, tedy osobní kontakt akademiků, výzkumných pracovníků a studentů s širokou veřejností, újma v oblasti popularizace směrem k široké veřejnosti snad nebude tak velká jako v oblasti měkkých dovedností studentů, které jsou při popularizačních akcích intenzivně trénovány. Vzhledem k nepředvídatelným aspektům současné doby je na místě zamyslet se nad virtuálními formami komunikace, a to nejen nad stávajícími sociálními sítěmi (např. Facebook, Instagram) jako nástroji sdílení novinek a propagace popularizačních akcí, a to nejen ze strany akademických pracovníků, ale právě i studentů. Avšak tento úkol přesahuje zamýšlený rozsah tohoto textu.

5. Zhodnocení a závěry

Naplnění základních cílů popularizačních aktivit (tj. prezentace univerzitního pracoviště,¹⁷ popularizace archeologie a interdisciplinarity a šíření povědomí a zájmu o kulturní dědictví¹⁸) lze pozorovat nejlépe během bezprostřední interakce s návštěvníky jednotlivých akcí. Ačkoliv akce otevřené široké veřejnosti (tedy od nejmenších po nejstarší návštěvníky) představují specifickou výzvu, jejich pořádání se vyplatí jak z hlediska krátkodobého (např. získání uchazečů), tak i dlouhodobého (např. šíření povědomí o nedestruktivních metodách výzkumu, uvědomování hodnoty archeologického dědictví, úvahy nad jeho nelegální manipulací, navázání kontaktů se zájemci o minulost v regionu, či trénink studentů pro tento druh aktivit). Lze předpokládat, že čím hojněji bude moci široká veřejnost vnímat a využít poznatků archeologie, tím pravděpodobněji poroste role i prestiž oboru v současné společnosti.

16 Např. pořádání prestižního World Archaeological Congress v Praze přesunuto z července 2020 nejdříve o rok, následně o dva (viz *Weedman Arthur – Carman 2020*), The 26th European Association of Archaeologists Annual Meeting bylo přesunulo na internet (<https://www.e-a-a.org/ea2020virtual>). V případě KAR zvirtuálněla konference Počítačová podpora v archeologii, zatímco studentská konference ve spolupráci s Wrocław University of Environmental and Life Sciences byla odložena.

17 Řada návštěvníků přiznává, že se o existenci univerzitního archeologického pracoviště v Plzni dozvěděla prostřednictvím propagace akce, jiní jsou tímto zjištěním překvapeni až přímo na místě. V poslední době však vidáme řadu již známých tváří, které se opakovaně na akcích katedry objevují a mnohdy již sami nadšeně popisují některé jim známé součásti prezentací. Určitým průběžským kamenem jsou pak návštěvníci, kteří se akcí také pravidelně a cíleně účastní, ale s úmyslem zpochybnit význam oboru nebo alespoň znejistit prezentující studenty.

18 Zájem určitě existuje. Připustíme-li, že do laboratoří, skrytých za běžně nepřístupným vchodem z ulice, dorazilo i přes nevýraznou propagaci prvního katedrou pořádaného MDA v roce 2015 přibližně 180 návštěvníků, je to pro katedru i archeologii jistě úspěch. Výrazné poklesy v návštěvnosti zaznamenáváme zatím jen v době konání jiných celospolečenských událostí (např. pokles na 100 návštěvníků MDA 2017 dáváme do souvislosti s nezamýšlenou kolizí termínu s parlamentními volbami).

Avšak ukazuje se, že je třeba upozadit klasické výklady a ukázky a uvolnit dostatek prostoru též pro vzájemnou komunikaci a především zážitky. Řada návštěvníků samozřejmě jen projde, prohlédne a případně vyslechne krátký výklad a pokračuje ve svém dni, ale mezi všemi věkovými skupinami se najdou i hlubší zájemci a znalci, kteří ocení vzájemný rozhovor (jednostranný poučný výklad jim rozhodně nestačí a rozhovor také dokáže mnohem lépe rozpustit antikvované představy a omyly, které přetrvávají ve školní výuce a populární kultuře). Děti oceňují nejvíce zážitky, ty úplně nejmenší především simulaci výzkumu ve známém prostředí (pískoviště), ale s exotickými předměty (nářadí, nálezy), větší děti se zájmem kreslí, lepí, vyrábějí, nadšeně používají repliky artefaktů či obsluhují moderní přístroje.

Na základě zkušenosti se domnívám, že k nejdůležitějším aspektům živých akcí patří, kromě odborného obsahu, právě atmosféra vyvolaná hrou formou vzájemné interakce, otevřeností při vzájemné komunikaci, autentičností nálezů a použitelností replik. Nemůžeme si být jisti tím, jak dlouho vydrží nabyté odborné poznatky v paměti návštěvníků, nebo tím, do jaké míry je pak dokáží zasadit do svých úvah o minulém nebo současném světě, ale vzpomínka na zajímavé zážitky a rozhovory může přetrvat velmi dlouho a být podnětem k účasti na dalších akcích. Čas strávený přípravou i zátěž vyplývající z (celodenního) kontaktu s desítkami až stovkami lidí se zúročuje nejlépe tím, že se lidé se zájmem vrací i s rodinou a přáteli a učí se tomu, že je možné s odborníky otevřeně hovořit, což může mít v dlouhodobější perspektivě pozitivní dopady na veřejný zájem o kulturní a historické dědictví.

Dopad akcí lze však vidět také na straně studentů, kteří se nadšeně do pořádání zapojují a své nadšení pro věc přenášejí na návštěvníky. Zároveň si prostřednictvím vlastních zkušeností uvědomují důležitost vzájemné komunikace s veřejností (nikoliv pouhé příslovečné „plnění hlav odborným obsahem“). V současnosti již dokonce existuje určité jádro studentstva, které efektivně spolupracuje s vyučujícími na příležitostných či pravidelných akcích a které je schopné předávat své zkušenosti mladším kolegyním a kolegům. Aktivní účast na pořádání jednodenního workshopu tak může studentům dát mnohem více než několik, byť dobře připravených a míněných, odborných přednášek na toto téma.¹⁹ A nemusí to být nutně akce pořádané katedrou. Někteří studenti jsou též aktivně zapojeni i v dalších mimouniverzitních aktivitách – podílejí se na popularizačních aktivitách Západočeského muzea v Plzni, spolku Oživená (pre)historie v areálu ZOO/BZ Plzeň, nebo v Historickém parku Bärnau/Tachov.

Do budoucna jistě nemusíme mít obavy o odborný obsah popularizačních aktivit, stále bude co prezentovat (před lety výstižně shrnul např. *Gojda 2008*) a témata i nadále přibývají, ani jejich formu (kromě vlastní invence, improvizace a zkušeností lze získat inspiraci i od ostatních nadšených kolegů, např. *Mikešová – Opatrná a kol. 2014; Puhačová 2018*), ale nelze podceňovat zejména propagaci akcí (např. ve spojení se specializovanými weby,²⁰ prostřednictvím sociálních sítí a podobně). Právě komunikace ve virtuálním prostoru stále získává na své intenzitě a její význam radikálně vzrostl v době protiepidemických opatření. Nadále ji nelze omezit pouze na propagaci živých popularizačních akcí, neboť se sama o sobě může stát efektivním nástrojem popularizace a vzdělávání (např. e-learningové kurzy, virtuální výstavy, online přednášky, semináře, konference, studentské weby a sítě a další).

Poděkování

Vřelé poděkování za ochotu, čas, spolupráci a pomoc různého druhu při pořádání popularizačních akcí patří zejm. studentům a pracovníkům Katedry archeologie, studentům a pracovníkům Oddělení biologické antropologie Katedry antropologie a vedení Fakulty filozofické; dále též pracovníkům Západočeského muzea v Plzni a členům spolku Oživená (pre)historie. Svůj díl na úspěchu akcí nesou však také všichni ti, kteří se přišli podívat, zaposlouchat, zeptat nebo aktivně zúčastnit a těm patří poděkování též. V neposlední řadě patří poděkování organizátorům konference „Archeologie a veřejnost 9: příklady dobré praxe“ za možnost prezentování stručné formy tohoto příspěvku a za zajímavý prostor a čas ke sdílení zkušeností. Vznik tohoto článku byl podpořen projektem OP VVV Doktorandská škola archeologie: nové metody, technologie a výzkum historického dědictví (CZ.02.2.69/0.0/0.0/16_018/0002 686), který je spolufinancován z Evropského sociálního fondu a státního rozpočtu České republiky.

¹⁹ Na druhou stranu, koncepční zapojení veřejné archeologie do univerzitní výuky je, z hlediska budoucího rozvoje oboru, i uplatnění absolventů, velmi žádoucí (např. *Tichý – Thér – Papineschi 2005; Popelka 2013*).

²⁰ Např. www.archeologienadosah.cz.

Bibliografie

- Bezděk, M. 2004:* Archeologie pro nearcheology. Rukopis bakalářské práce, Katedra archeologie Západočeské univerzity v Plzni. Plzeň.
- Bureš, M. 2014:* Management archeologického dědictví. Západočeská univerzita v Plzni. Plzeň.
- Bureš, M. – Šmejda, L. – Šmolíková, M. (eds.) 2014:* Veřejná archeologie 5. Příspěvky z konference Archeologie a veřejnost 7/2013. Katedra archeologie ZČU v Plni a Veřejná archeologie o. s. Plzeň.
- Dudková, V. – Orna, J. – Vařeka, P. a kol. 2008:* Hledání zmizelého. Archeologie zaniklých vesnic na Plzeňsku. Západočeské muzeum a Západočeská univerzita. Plzeň.
- Dubeck, V. a kol. 2015:* Dlouhodobý záměr Západočeské univerzity v Plzni na období 2016 – 2020. Západočeská univerzita v Plzni. Plzeň.
- Gojda, M. 2007:* Lety do minulosti. Flights into the Past. Exhibition guidebook. Národní muzeum. Praha.
- Gojda, M. 2008:* Archeologie, společnost a univerzitní vzdělání. Poznámky k aktuálním trendům. Archeologické rozhledy 60, 755–768.
- Holtorf, C. 2007:* Archaeology is a Brand. The Meaning of Archaeology in Contemporary Popular Culture. Walnut Creek.
- Chowaniec, R. 2017:* Archaeology for Everyone. Presenting Archaeological Heritage to the Public in Poland. Warsaw.
- Chroustovský, L. – Chlevištan, J. 2016:* Mezinárodní den archeologie v laboratořích Katedry archeologie a Katedry antropologie FF ZČU (15. 10. 2016). AntropoWebzin 3–4, 121.
- Chroustovský, L. – Janíček, L. 2013:* Veřejnost a archeologie. Minioprůzkum. In: Šmidtová, R. – Popelka, M. – Šmolíková, M. – Bureš, M. (eds.): Veřejná archeologie IV. Příspěvky z konferencí Archeologie a veřejnost 2007 a 2012. Praha, 11–27.
- Chroustovský, L. – Karel, V. – Trnka, R. – Ventrubová, E. 2017:* Oživená (pre)historie v Zoologické a botanické zahradě města Plzně (1999–2017). Archeologie západních Čech 13, 124–134.
- Chroustovský, L. – Nováková, E. 2019:* Archeologie v ZOO. Oživená prehistorie, experimenty a popularizace v Plzni. In: Zelenka, T. – Dušková, A. – Tichý, R. (eds.): Život experimentem. Sborník prací k životnímu jubileu Bohumíra Dragouna. Rychnov n. Kněžnou, Všešary, 43–52.
- Ježek, J. 2017:* Pseudoarcheologie a její přínos pro archeologii. Rukopis diplomové práce, Katedra archeologie Západočeské univerzity v Plzni. Plzeň.
- Kondelík, M. 2014:* Amatérská archeologie v České republice. Rukopis diplomové práce, Katedra archeologie Západočeské univerzity v Plzni. Plzeň.
- Kožešníková, D. 2014:* Komunikace archeologie s veřejností. Rukopis diplomové práce, Katedra archeologie Západočeské univerzity v Plzni. Plzeň.
- Křišťuf, P. (ed.) 2010:* Archeologická studia. Sborník z 1. studentské konference Katedry archeologie a Katedry antropologie FF ZČU v Plzni. Plzeň.
- Křišťuf, P. (ed.) 2012:* Konstruování minulosti. Sborník z 3. ročníku studentské konference Katedry archeologie FF ZČU v Plzni. Plzeň.
- Křišťuf, P. – Novák, D. – Tóth, P. – Vokounová Franzeová, D. (eds.) 2014:* Student Archaeology in Europe. Dept. of Archaeology, University of West Bohemia in Pilsen. Pilsen.

- Matějů, P. a kol. 2009:* Bílá kniha terciárního vzdělávání. Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy. Praha.
- Mikešová, V. – Opatrná, M. a kol. 2014:* Edukace a prezentace archeologického kulturního dědictví. Certifikovaná metodika. Národní muzeum. Praha.
- Moravec, M. 2013:* Archeologie a cestovní ruch. In: Šmidtová, R. – Popelka, M. – Šmolíková, M. – Bureš, M. (eds.): Veřejná archeologie IV. Příspěvky z konferencí Archeologie a veřejnost 2007 a 2012. Praha, 53–86.
- Neustupný, E. 2005:* Vysokoškolská archeologie. *Archeologické rozhledy* 57, 381–389.
- Neustupný, E. 2013:* Archeologie pro všechny. In: Šmidtová, R. – Popelka, M. – Šmolíková, M. – Bureš, M. (eds.): Veřejná archeologie IV. Příspěvky z konferencí Archeologie a veřejnost 2007 a 2012. Praha, 87–94.
- Nováček, K. et al. 2008:* Research of the Arbil Citadel, Iraqi Kurdistan, first season. *Památky archeologické* 99, 259–302.
- Popelka, M. 2013:* Archeologie a veřejnost, nová součást studijního plánu oboru archeologie pravěku a středověku na FF UK. In: Šmidtová, R. – Popelka, M. – Šmolíková, M. – Bureš, M. (eds.): Veřejná archeologie IV. Příspěvky z konferencí Archeologie a veřejnost 2007 a 2012. Praha, 181–187.
- Puhačová, V. 2018:* Nové přístupy v prezentaci a popularizaci archeologie. Výzkum didaktických aspektů současné role archeologie ve společnosti. Rukopis disertační práce, Ústav pro archeologii, Filozofická fakulta, Univerzita Karlova. Praha.
- Sklenář, K. (ed.) 2017:* Příspěvky ze 7. studentské mezinárodní vědecké konference Katedry archeologie FF ZČU v Plzni 2016. *Zprávy České archeologické společnosti. Supplément* 103. Praha.
- Tichý, R. 2005:* Presentation of archaeology and archaeological experiment. *EuroREA* 2, 113–119.
- Tichý, R. – Thér, R. – Papineschi, J. 2005:* Co je public archaeology v českých podmínkách? Veřejnost a Archeologické centrum PdF Univerzity Hradec Králové. In: Křenková, Z. a kol. (eds.): *Veřejná archeologie 1. Příspěvky ke konferenci Archeologie a veřejnost 2004. Ústí nad Labem*, 71–80.
- Weedman Arthur, K. – Carman, J. 2020:* WAC-9 Further Deffered... But Something to Keep Us Going! *Archaeologies* 16.3, 425–435. DOI: 10.1007/s11759-020-09409-4.
- Wolters, S. 2016:* Der Geschichtspark Bärnau-Tachov – Ein Museum im Grenzbereich: Wissenschaftlicher Anspruch und wirtschaftliche Realität. *Fines Transire* 25, 127–138.

Summary

Popularization of archaeology as a dialog between universities and the general public

Universities play three basic roles in the current society – they provide higher education (Bachelor's, Master's and Doctoral degree programmes), they connect education with development, research and other activities (especially by conducting development and research projects), and maintain good relations with the general public (e.g. they promote regional cultural heritage which may have economic values for local communities).

This paper reflects upon the third role of a university and its potential development. In recent years the Department of Archaeology at the University of West Bohemia in Pilsen has increased the number of popularization activities significantly therefore it is presented here as an example of good practice in communication with the general public to satisfy its interest in the human past.

The Department has supported popularization activities from its foundation in the late 1990's. However, their character and intensity have varied greatly. Special lectures open to the public or exhibitions held in the Museum of West Bohemia relate to the traditional ways of popularization. Recently, several regularly held events have formed the core of interactive ways of communication with the public. Among these we may find: the traditional 'Open doors day' at the Faculty of Arts (January) for people interested in the study programmes (future applicants); the 'Action yards Pilsner' held by the 700 years of the 'City of Pilsen Foundation' regularly in May in the city centre attracts the public with various cultural events among which the Dept. of Archaeology together with the Dept. of Anthropology (especially the Section of Biological Anthropology) open their laboratories (at the Sedlackova street no. 38) and present authentic finds, experimental replicas, traditional and modern devices and the current knowledge of the past. In September both departments engage together in the 'Days of Science and Technology' held by the University of West Bohemia in the city centre. Recently, the Department joined the pan-European event called the 'Night of Scientist' held in the Techmania Science Centre in Pilsen, as well. From September to December presentations of the study programmes for potential applicants at grammar schools are held. In October the 'International Archaeology Day' opens doors to archaeological and anthropological laboratories (it focuses more on families with children and offers various tasks, adventures and experience). In November students organize the 'International Student Conference' which is open for the public. On demand the Department also offers special programmes for basic or high schools. In these endeavours the Department also cooperates with the Revived Prehistory (the not-for-profit association focused on experimental, public and community archaeology based in Pilsen). The public gives us a very positive feedback and we hope that our aims (i.e. promotion of the study programmes, dissemination of archaeological knowledge, interdisciplinary cooperation in the current research projects, and cultural heritage protection) shall last in open minds (not only) in our region.